

Hamar bispedømme i 150 år

Foredrag 24. september 2014 i anledning Hamar bispedømme 150 år

Knut Andresen

Et bispedømme kan beskrives fra tre synsvinkler: folket, menighetene og bispedømmets organer: biskop og bispedømmeråd.

Når det gjelder *folket* og deres forhold til kirken, formulerte antagelig biskop Alex Johnson noe karakteristisk i visitasen på Balke i 1971; «Den alminnelige situasjon er uforandret siden 1030». Slik kan også den østlandske folkekirkelige stabilitet spissformuleres.

Ved 150-årsjubileet for «det nye Hamar bispedømme» blir fokus satt på *bispedømmets organer*. *Biskopens* og *bispedømmerådets* etatshistorie består av to fortellinger:

1) 12 biskopers samvittighetsfulle arbeid gjennom 150 år i møtet med samtidens utfordringer. Tilsvarende for de 21 valgte bispedømmeråd som har fungert i 80 år siden opprettelsen i 1934.

2) De områder hvor Hamar bispedømme er blitt særlig kjent over hele landet og i hele vår kirke. Stikkord her er i kronologisk rekkefølge: «helvetes-debatten», kvinnelige prester, forvaltningsreformer, kvinnelig biskop og homofiles rett til stillinger i kirken. Dette dekker imidlertid kun de siste 60 år av bispedømmets historie.

Å favne 150 års historie i løpet av en snau skoletime er ikke enkelt. Som pedagogisk grep har jeg valgt å karakterisere bispedømmet ved *ett adjektiv* knyttet til den enkelte biskop. Man favner selvsagt ikke alle sider ved hjelp av ett adjektiv. Men det kan bidra til å gi et bilde av samtidens utfordringer og synliggjøre forskjellene mellom de ulike tidsperioder.

*

Halvor Folkestad (1864-1887) og Arnoldus Marius Hille (1887-1906) var de *kontrollerende*. Deres oppgave var samfunnskontroll og kirkekontroll – i denne rekkefølge.

Samfunnskontrollen gjaldt særlig skolen. Her var de to biskopene også samfunnsbyggere. Almueskoleloven i 1860 innførte faste skoler. Bygging av skoler ble en viktig oppgave. Biskopene var pådrivere. Skolen var en kirkeskole med konfirmasjonen som eksamen. Det var skoleplikt. Biskopen brukte visitasene til å føre aktivt tilsyn med oppmøtet. Fremmøteprotokoller måtte fremlegges. «En græsselig Lige gyldighed hos den fattige Klasse for deres Børns Skolegang gjorde Forsømmelsene mange», noterte Folkestad i Gudbrandsdalen i 1865. Biskopen godkjente den enkelte skoles læreplaner og ga uttalelser og anbefalinger om skolebøker. Biskopen godkjente tilsettingen av lærere. Etter 1891 ga biskopen uttalelse før skoledirektøren tilsatte. På visitas undersøkte biskopen lærernes praktiske lærerdyktighet og om de underviste i overensstemmelse med den evangelisk-lutherske lære. De måtte undervise sine elever i et emne biskopen hadde oppgitt. Både Folkestad og A.M. Hille førte privat karakterbok for lærerne i 5 ulike disipliner. På visitas kunne lærernes undervisning evalueres gjennom de kunnskaper barna la for dagen. De konfirmerte måtte dessuten møte opp på kirkegulvet og bli eksaminert av prest eller prost – og noen ganger biskopen selv.

Samfunnskontrollen gjaldt også moralen. I våre øyne var perspektivet smalt: det gjaldt ekteskapet, seksualmoralen, barn født utenfor ekteskap og edrueligheten. Biskopen ville ha

statistikk over antall uekte barn. Det kunne utløse mange slags kommentarer – som fra Vinger og Odal i 1866: «Gjentagelse af Leiermaal af de samme Personer var hyppig», kommenterte Folkestad. Antall uekte barn fordelte seg på forholdsvis få kvinner. Det var altså ikke mange kvinner som syndet. Men de som syndet, gjorde det mange ganger.. Den nye moral satte også sine spor: «Tidens Frivolitet ... bemæktiger sig disse Dalføre, og det kan vel heller ikke andet være, naar den «frie Kjerlighed» prædiges fra Tagene.» (Visitasinberetningen for 1882).

Kirkekontrollen gjaldt først og fremst prestens embetsførsel – særlig om han forkynte, lærte og levde i samsvar med den evangelisk-lutherske lære. Biskopene hørte alle prestene preke når de var på visitas. De prekte nesten aldri selv. De var tilhørere. Sine inntrykk skrev de visitasrapport til departementet. Jeg lurer på om de noen gang tenkte på at dette kunne bli lest av andre? Det er rammende og saftige karakteristikker.

De siste årtier av 1800-tallet var en krevende omstillingstid. Samfunnet var i endring, troen var under press fra den moderne vitenskap og det skjedde en overgang fra den kollektive til den individuelle kristendomsform. Nattverdbesøket sank som en stein i vann. I Stange var det 3456 til nattverd i 1866 og 554 i 1906. På Dovre sank tallet fra 1822 til 117. De var urolige over utviklingen.

Kirkebygging var både for Folkestad og A.M. Hille viktige anliggender. Det ble bygget 37 nye kirker under Folkestad på 23 år. Til sammenligning ble det 100 år senere bygget 1 kirke under Georg Hille på 18 år.

Teologisk var Folkestad og A.M. Hille konservative – til dels meget konservative. Deres embetsførsel preges av kampen mot sektene, separatistene, grundvigianere og de vantro.

Det måtte bli kollisjoner mellom det gamle og den nye tid. A.M. Hille opplevde noen store. I 1897 streiket lærerne både i Sør-Fron og i Lom. De nektet å møte frem til visitas. I 1904 truet lærerne i Grue med det samme. Men da svarte A.M. Hille at dersom de ikke møtte opp, oversendte han saken til lensmannen. Da kom lærerne.

Sterkest inntrykk må imidlertid bispeavstemningen i 1906 ha gjort. Saken var at Alfred Eriksen (Ap) hadde fremsatt forslag på Stortinget om å avskaffe bispeembetet. Kirkedepartementet oversendte forslaget til uttalelse i menighetsmøtene. Så stemte altså menighetene i Hamar bispedømme om de ville ha biskoper. Det er en klar sammenheng mellom avstemningsresultatet og hvor biskopene hadde vært tydeligst i sin utøvelse av tilsyn. På Hadeland og Land stemte 90 % for å beholde biskopene. Men i Nord-Gudbrandsdal hvor konfliktene hadde vært flest, stemte 46 % for å fjerne biskopene. I Nord-Østerdal stemte 32 % for å bli kvitt dem. Det må ha gjort sterkt inntrykk på den samvittighetsfulle A.M. Hille. Det er vanskelig å la være å ta slikt personlig. Resultatet måtte bli reformer.

*

Over en 20-årsperiode gikk reformene i hovedsak ut på å redusere kirkens makt i samfunnet og at biskopenes samfunnskontroll – særlig med skolen – ble avvirket. Dette ble en stor overgang for biskopene. Rollen forandret seg lite selv om rammebetingelsene endret seg. Dermed ble den formelle kontrollørrolle avløst av en mer uformell *vokterrolle*. Nedslagsfeltet var det samme som tidligere: samfunnet, moralen og presteskapet. De fire neste biskoper Christen Brun, Otto Jensen, Gustav Dietrichson og Mikkel Bjønnes-Jacobsen gikk inn som de bekymrede, advarende og refsende i sin vokterrolle. Dette kommer til uttrykk hos dem på forskjellige områder – i stor grad bestemt av samtidens utfordringer. Her skal kun trekkes frem noen eksempler.

For Christen Brun (1906-17) ble det *skolen* som kom i fokus i hans vokterrolle. Skolevisitasen ble avvirket i 1909. Heretter skulle kirken inspirere, men ikke kontrollere. Det fant Brun seg

ikke i. Det er egentlig litt merkelig. Han var en av reformbevegelsens viktigste skikkelser i sin tid. Han ville at kirken skulle styres av kirkens egne organer og ikke av staten. (7 av biskopene i Hamar har vært uttalte motstandere av statskirkeordningen. 3 har vært uttalte tilhengere: Jensen, Schjelderup og Johnson. 2 har vært sympatisører.)

Men kontrollen med skolen ville Brun videreføre – til tross for at det var statskirkeordningen som legitimerte denne. Hans begrunnelse var at skoleloven fastsatte at biskopen hadde tilsyn med undervisningen. Derfor fortsatte han å gi lærerne oppgaver som de skulle eksaminere elevene i. Han anså ikke dette som en del av visitasen, men som skoletilsyn som ble lagt samtidig med en visitas av praktiske grunner. Syntes han undervisningen han satt og hørte på ble for ille, parkerte han læreren og overtok selv overhøringen av elevene: slik skal det gjøres! Etter eksaminasjonen holdt han evalueringsmøte med lærerne. Slikt måtte det bli problemer av.

Det sprakk allerede samme år som nytt visitasreglement ble innført. På Rena streiket lærerne i 1909. Lærerorganisasjonen engasjerte seg. Skoledirektøren støttet biskopen i jussen. Avisene var fulle av leserinnlegg. Toppen ble nådd med et temperamentsfullt leserinnlegg i Hamar stiftstidende 29. mars 1909: «Hamarbispen bør først lærer seg norsk [Brun snakket bergensk] og saa lære at læse love!». Brun svarte indignert en uke senere.

Men så roet gemyttene seg og Brun fortsatte på samme måte som før. Skolevisitasen døde med ham i 1917. Han ble avløst av Otto Jensen (1917-18) som bare fikk 5 vinter måneder i bispestolen før han døde.

*

For Gustav Dietrichson (1918-22) ble vokterrollen synlig når det gjaldt *ekteskapet*. Ikke hans eget selvsagt, men i forhold til den nye ekteskapslov som trådte i kraft 1. januar 1919. Før dette *måtte* et medlem av statskirken gifte seg i statskirken. Det hadde skapt mange anfektelser. Når bruden sto der med tykk mage følte mange prester at de måtte velsignelse hor. Både Folkestad, A.M. Hille og Christen Brun gikk – ikke bare av denne grunn – inn for obligatorisk borgerlig ekteskap. Så kunne de brudepar som ville – og underforstått: fikk tillatelse av presten – få kirkelig velsignelse etterpå. Dette ble aldri innført. Men ekteskapsloven av 1891 hadde åpnet for borgerlig ekteskap for personer som ikke var medlemmer av statskirken. Det fikk som konsekvens at biskopene ble opptatt av om folk meldte seg ut av statskirken og giftet seg borgerlig – for så å melde seg inn igjen etter at de var gift. Det var faktisk ganske mange som gjorde dette – til fortvilelse både for prest og biskop.

Så i 1919 innførte ekteskapsloven at alle – også statskirkemedlemmer – kunne gifte seg borgerlig. Det utløste et nytt område for kirkelig bekymring: ville kirkemedlemmer velge borgerlig – og ikke kirkelig – vigsel? Temaet går igjen i alle de fire år Dietrichson var biskop. Det ble belagt med statistikk og ble gitt stor oppmerksomhet i visitaser og årsmeldinger. Meget få kirkemedlemmer valgte imidlertid borgerlig vigsel.

Men anfektelsene skulle fortsette: «At forlovede deler seng før de deler bord, anses av mange som naturlig», skrev soknepresten i Nord-Odal til biskopen før visitasen i 1950.

*

For Mikkel-Bjønnes Jacobsen (1923-34) ble *menighetsråd* en utfordring. Han var den første fra Menighetsfakultetet på Hamar bispestol. Det er på denne bakgrunn litt merkelig at Bjønnes-Jacobsen som kom fra en institusjon med så sterk tilknytning til lekmannsbevegelsen, skulle være så lunken når det gjaldt menighetsråd.

«Jeg har anset det formaalstjenlig ... at fremhæve med styrke, at de frivillige virksomheter har baade ret og kald til at fortsætte sin gjerning i full selvstendighet, og at advare menighetsraadene mot at gripe ind i deres arbeide...», skrev Bjønnes-Jacobsen.

Hvorfor skulle menighetsrådet holde fingrene vekk fra fatet? Grunnen var stemmerettsreglene. Stortinget hadde i 1920 bestemt at alle kirkemedlemmer som hadde statsborgerlig stemmerett, kunne stemme ved menighetsrådsvalg. Dette var biskopene og den kirkelige reformbevegelse imot.

Kampen for menighetsråd hadde foregått siden 1869. Da hadde Stortinget vedtatt å innføre menighetsråd, men kongen nektet sanksjon. I 1887 fremmet Sverdrups venstregering saken på nytt. Det var i en tid med politisk strid. Mange var nå redd for at eventuelle menighetsråd ble fylt med vantro venstrefolk. Derfor strandet opprettelse av menighetsråd i 1877 på kirkelig motstand.

I 1911 kom forslaget fra Kirkekommissjonen av 1908 om menighetsråd til behandling. Både menighetsråd og innskrenket stemmerett ble igjen en kirkelig kampsak. Biskopene og reformbevegelsen sto på for innskrenket stemmerett, men ble overstyrt politisk av Stortinget. Av denne grunn og av hensyn til de frivillige kristelige organisasjoner fikk menighetsråd en trang fødsel.

Det var først etter Bjønnes-Jacobsen at dette endret seg. Vi ser imidlertid etterdønningene av fortidens stemmerettsdiskusjon i dagens debatt om direkte og indirekte valg til bispedømmeråd.

*

I de første 75 år av bispedømmets 150-årige historie hadde fokus – i tillegg til skolen og moralen – vært innrettet mot presten og prestens embetsutøvelse. Med Henrik Hille (1934-46) skjedde en tydelig profilendring. Den kontrollerende eller voktende oppmerksomhet utover mot samfunnet ble erstattet av det bevisstgjørende rettet mot de interne kirkelige utfordringer. Det *bevisstgjørende* ble Henrik Hilles profil. Menighetsaktivitetene kom i sentrum. Det skjedde i samme tiår som bispedømmerådene ble opprettet (1934), men bispedømmerådet hadde en meget forsiktig start med få ressurser. Bispedømmerådet fokuserte i første fase på menighetsovergrepene eller menighetssupplerende aktiviteter.

«Kirken er et arbeidslag. Vi må være med», sa Hille i Furnes i 1937. «Menighetsrådet har et særlig ansvar for menighetsbevisstheten og for å sette gang tiltak», fortsatte han. Menighetsblad, kirkeskyss, konfirmantbibler, ungdomsarbeid, barnegudstjenester, foreninger og søndagsskole, ble satsningsområder. «Søndagsskole i hver skolekrets», proklamerte han som et mål i Vinger i 1939.

Også oppmerksomheten i forhold til moralen fikk nye toner. Det kom et profetisk signal fra Kvikne i 1936: «Av de fremlagte oppgaver sees at en stor procent av barn er født utenfor ekteskap. Det er ingen sikker målestokk for moralen», sa han. Moral kunne altså være noe mer og noe annet enn seksualmoral.

Edruskapen fikk fortsatt oppmerksomhet. Han konstaterte ikke overraskende i Stange i 1936 at «Avholdsforeninger finnes ikke i prestegjeldet». Men mon tro det var rett når det i Hof i 1938 ble protokollert: «Hjemmebrenning forekommer ikke mere».

*

Jeg velger å ta et sprang og ta opp igjen tråden etter krigen. Det var vel slik mange også opplevde det den gang: krigen var en smertefull parantes. Så kom Kristian Schjelderup (1947-64). Biskop Georg Hille sa i et intervju med professor Ragnar Pedersen og undertegnede i

forbindelse med jubileumsboken: «Han kom til Hamar i 1947. Han var nyomvendt og snakket om Jesus slik at hjertene smeltet».

Sammen med bispedømmerådet hadde han to strategier: åpne kirken og ut til folket.

1) Han så det som sin oppgave å slippe alle inn gjennom kirkens dører – som han med sin personlighet og teologi ville åpne og utvide. «Mannen som ville åpne kirke», er tittelen på Pål Repstads biografi. Hans profil var derfor den *inkluderende*. «Helvetes-debatten» i 1953 og ordinasjonen av Ingrid Bjerkås i 1961 må sees i dette lys – selv om begge deler også kom til å virke splittende og ekskluderende. I disse to saken ble Hamar bispedømme synlig i hele landet og i hele vår kirke.

Schjelderups kobling av person og embete ble hans varemerke. Schjelderup stilte seg smilende i kirkedøren og hilste på alle: «deretter håndhilste biskopen på alle barna» eller «alle fremmøtte», står det i alle visitasprotokoller – selv om det noen ganger kunne være 750 barn tilstede som på Lillehammer i 1957. Og de fleste glemte det aldri. De ble sett og verdsatt.

2) «Vil ikke folk til kirken, skal kirken ut til folket», sa han i Hof i 1951. Dette var 1950-tallets programerklæring for kirkens kontakt med nye grupper. «Betydningen av aktive menighetsråd kan ikke vurderes høyt nok», sa han i Vang i 1949 og fulgte med dette opp Henrik Hilles profil. Bedriftsandrakter ble vanlig. Bispedømmerådet startet opp påsketjenesten i fjellet for å betjene turistene. Frukten av dette de neste tiår skulle bli fjellkirkene. Schjelderup besøkte systematisk bedrifter og arbeidsplasser, sykehus og institusjoner, folkeskoler og høyere skoler – og oppfordret prestene til det samme. 20-30 år senere kom institusjonsprestene og studentprestene.

Menighetsaksjoner begynte å bli lansert. Det vokste og grodde i menighetene. Det var behov for medarbeidere. På 7 år etter krigen ble det lokalt opprettet 18 stillinger som hjelpeprest. Men aktivitetskirken kunne ha sin pris: «Prestene arbeider så meget at biskopen måtte advare dem mot å slite seg ut i altfor ung alder. Ingen stand er i dag så utsatt for hjerteinfarkt som prestene», sa han på Gjøvik i 1963.

Moralen ble også belyst med nye lyskastere. «Det er også mer enn nok å peke på av positive ting som kan berette til å se lysere på den åndelige og moralske situasjon enn mange svartseere og negative kritikere gjør det», sa han i årsmeldingen for 1951.

Men selv Schjelderup protesterte da avisen Glåmdalen hadde følgende annonse før han kom på visitas: «Nord-Odal skytterlag søndag 23.april kl.11. Arbeid og trening. 20 skudd gratis».

Forholdet mellom moralen og barn født utenfor ekteskap som Henrik Hille for første gang hadde stilt spørsmålsteget ved i Kvikne i 1936, fikk en profetisk oppfølging i Etnedal i 1951 da Schjelderup kommenterte «uekte barn» som betegnelse: «Uekte er eit ord me bør slutte å bruke om Guds augnesteinar, dei små born», står det i visitasprotokollen. Siden finnes ikke begrepet «uekte barn» i protokollene.

*

Så kom Alex – Alex Johnson (1964-74). Vi begynner å komme så nær i tid at de eldste av oss husker. Jeg vil kalle ham den *initierende*. Han ville få i gang enda mer aktivitet og utvide kirkens kontaktflate enda mer. Han anså dette som hele menighetens oppgave. «Kirken er menighetens sak. Presten kan ikke gjøre arbeidet alene», sa han i Åmot i 1965. «Det er menighetsrådets oppgave å styre menigheten og styrke det kristelige liv», fortsatte han i Sel i 1965. Med sine spissformuleringer og klare tale kunne han mange ganger oppfattes som formanende og nesten moraliserende. «Det som mangler kan sies i en eneste setning: her mangler en levende menighetskjerne», proklamerte han i Åmot i 1965. «Hva er den største

svekkelse her i menigheten? Det er for liten menighetsbevissthet. Folk er for dvaske», sa han på Vestre Toten i 1968.

Typisk Johnsonske var formuleringene: «Din plass er ikke bare sitteplassen i kirken, men også kneleplassen ved alteret og arbeidsplassen ute blant menneskene». (Hamar 1965).

Bispedømmerådet fikk sin første stilling – bispedømmerådssekretær – i 1970. Det muliggjorde at bispedømmerådet kunne komme på banen på en annen måte enn tidligere. «Aksjon Ansvar» ble det store løft i 1971. Det var en menighetsaksjon etter amerikanske forbilde som hadde som målsetting å sette i gang aktivitet planmessig og systematisk. Aksjonen fikk positive ringvirkninger i mange menigheter i bispedømmet. Før blomstret de tusen blomster. Nå skulle det bli ordnet gartnerdrift.

Nå dreide bispedømmerådets arbeid seg gradvis fra det menighetssupplerende til det menighetsstyrkende. På 1970-tallet ble imidlertid familierådgivning et betydelig satsningsområde – ikke minst økonomisk. Så tok det menighetsstyrkende over. Bispedømmerådet begynte å arbeide gjennom menighetsrådene og de ansatte – og ikke lenger parallelt med dem eller i tillegg til dem. Kurs og samlinger ble arrangert. Bispedømmerådet fikk nærmere 10 faste utvalg til å drive virksomhet.

*

Så kom orden og ryddighet på bispestolen. Georg Hille (1975-93) videreførte dessuten det fokus på menighetsrådets ansvar og menighetsaktivitetens betydning som kjennetegnet både hans far, Schjelderup og Johnson. I et intervju i Vårt Land i 1998 så han slik tilbake:

«Vi skulle bygge opp kirken etter krigen og som nyutdannede prester gikk vi til arbeidet med stort pågangsmot. Vi ble de aktive tiltaksprestene og hadde store visjoner om levende menigheter. Fra USA kom tanken om «stewardship», inspirert av Det nye Testamentes nådegavetenkning».

Jeg lar ham selv beskrive sin egen profil gjennom sitater:

«Så har jeg sagt at det å være medlem av et kirkelig råd eller å ha administrative oppgaver på et kirkekontor – enten det er på bispedømmeplan eller på menighetskontoret – er like viktig og verdifullt som å gjøre tjeneste som prest. Det har jeg jo gnålt på – og det synes kanskje mange at jeg gikk for langt med».

«Alle tjenester er nødvendige og like viktige for at kirken kan leve og fungere. Det kan vi lese oss til hos Paulus». (1.kor.12:28).

«Det som i min tid preget bispedømmet, var særlig at tjenstedifferensieringen begynte å slå ut rundt omkring i menighetene. Vi fikk nye ansatte og nye tjenester. Det andre var at prestefellesskapet ble lagt stor vekt på. Prestene var på mange måter revet ned fra sin pedestall. De var blitt mer lik alle andre. Mange av oss mener at dette har vært en riktig utvikling. Men noen prester synes kanskje at de er blitt skjøvet litt for langt mot likestilling. Det merkes i dag i debatten om hvem som skal lede i soknene».

«Vi ville se på hverandre som like medarbeidere, men med forskjellige oppgaver. Jeg har fått mye kritikk for disse tendensene».

«Jeg har veldig sans for at alle i menigheten skal være på samme nivå. Det kan kanskje kalles lavkirkelig, men det er det ikke».

Styringsoppgaven og arbeidsoppgavene var en åndelig tjeneste i Guds menighet. Det gjaldt rådet, de ansatte og de frivillige – og ga G. Hille hans hovedprofil som den *ansvarliggjørende*.

Nå fikk dessuten kirkelige reformer igjen en talsmann på Hamar bispestol. Her kan ikke alt nevnes – kun en forvaltningsreform som etter hvert ble gjennomført i hele kirken og som har Hamar bispegård som fødestue og Georg Hille som jordmor. Jeg lar ham selv fortelle:

«Vi var egentlig foregangsfolk på bispekontoret ved bl.a å lage en helt ny administrasjonsmodell. Da jeg kom hadde bispedømmerådet og biskopen hver sin administrasjon. På den tid var bispedømmerådet forholdsvis beskjedent. De hadde fått et par rom i annen etasje i bispegården... Etter hvert vokste det. Bispeadministrasjonen var for seg selv... Men vi skulle jo arbeide med de samme tingene, de samme menneskene og de samme menighetene... Hvorfor skal vi ha to kontorer? Svaret var at vi slo dem sammen til en administrasjon... Dette ble etter hvert gjennomført over alt og var et ganske betydningsfullt bidrag fra Hamar bispedømme.»

Parallelt med dette ble det fra statens side arbeidet med endringer i den statlige styring. Mål- og resultatstyring i forvaltningen ble innført. Profilen skulle endres fra «å gjøre tingene riktig» til «å gjøre de riktige tingene» eller fra «regelstyring» til «målstyring». Også kirken skulle drive virksomhetsplanlegging. I dette inngikk at den instans som hadde ansvaret for gjennomføringen av oppgaver også skulle ha det økonomiske ansvaret for dette. Hamar gjennomførte fra 1989 et forsøksprosjekt med delegert budsjett- og anvisningsmyndighet. Konklusjonen var klar: «Erfaringene med dette arbeidet er så gode at ordningen bør gjennomføres permanent». Slik ble grunnlaget lagt for bispedømmekontorene i vår kirke. Bispedømmerådets arbeidsform ble endret fra å løse oppgaver gjennom frivillige i utvalg til at en tilsatt stab arbeidet for biskop og bispedømmeråd. Stabene vokste. Fra 4 da Georg Hille begynte i 1974 til 18 i dag.

*

Da siste generasjon Hille tok avskjed i 1993 etter at bestefar, far og sønn hadde sittet i bispestolen i 49 av de 150 år av det nye Hamar bispedømmes historie, begynte en hel annen tid. Årsakene er todelt: for det første struktur og for det andre person.

For det første: det var et veiskille da staten innførte mål- og resultatstyring i kirken gradvis fra 1994. Tidligere var virksomheten regelstyrt, nå skulle den bli målstyrt. Det var dessuten et veiskille da kirkelovgivningen gjennom kirkeloven av 1996 snudde opp ned på tidligere ordninger. Lovgivningen ble endret fra ansatte med oppgaver til organer med formål. Disse to veiskiller skulle forandre «alt». Det innebar dessuten en forskyvning av makt fra biskop til bispedømmeråd. Bispedømmerådet skiftet totalt karakter. Fra å ha vært menighetsfinansiert i 65 år, ble rådet fra 2000 statsfinansiert og tilskuddsforvalter. Det regionale kirkestyre med et bispedømmeråd som folkevalgt ledelse oppstod og er i stadig utvikling.

For det andre: bispedømmet fikk kvinnelig biskop: Rosemarie Köhn (1993-2006). Det forandret «mye». Person og embete ble sammenkoblet på en ny måte. Det lignet Schjelderups personlige profil, men var annerledes. For begge gjaldt det at møtet med biskopen var et møte både med en person og med et embete. Men det var en vesentlig forskjell: For Schjelderup var møtet med personen en bevisst strategi. For Köhn ble det bare slik. Under en visitasreise i Valdres fortalte undervisningskonsulent Cecilie Eidsøren Holdø som fulgte Köhn: «Rose, se hvordan de flagger for deg – er det ikke flott?». Hun svarte: «Det er ikke for meg, vet du – det er for biskopen». Schjelderup ville antagelig hatt vanskeligheter med å se denne nyansen.

Det var også en annen forskjell. Schjelderup sa i Hof i 1951: «Vil ikke folket til kirken, må kirken søke opp folket». For Köhn befant ikke folket seg på et annet sted. Folk og kirke var i stor grad sammenfallende. Å oppsøke folk der hvor de var, var å komme til kirkens egne. Det var å lete etter og finne kirken der tro fantes. Det var karakteristisk for Köhns bispetjeneste og Köhns visitaser at de menneskene hun møtte, opplevde seg sett, akseptert og inkludert. Köhn fikk hviket i øret under en visitasgudstjeneste med nattverd fra en kvinne som ellers ikke pleide å gå til nattverd: «Du tror på oss, du». Köhn hadde invitert til «ferdakost på livsveien». Reaksjonen var en adekvat respons på Köhns profil og kunne vært uttalt av mange.

Hennes kirketenkning var en kombinasjon av det kollektivt inkluderende og det individuelt aksepterende. Med en slik kirketenkning ble ikke folk invitert av Köhn inn til et forhåndsdefinert rom gjennom en dør hvor mottoet var som i Luthers salme: «Gjør døren høy, gjør porten vid!» I stedet flyttet hun veggene utover, slik at alle kunne befinne seg innenfor.

Enkeltmennesket kom i sentrum på en annen måte med den kvinnelige biskop. Köhn ville slippe det kristelige i menneskene løs. Hun ville frigjøre krefter hos den enkelte og i menighetene fra det som bandt. Hun kjennetegnes derfor gjennom sin *frigjørende* profil. Hun var opptatt av enkeltmennesker og ville vise dem tillit. Det vokste naturlig ut av dette at også homofile kunne være prester og være fullt likestilt i kirken med heterofile. Det var et betydningsfullt bidrag fra Hamar bispedømme til Den norske kirke.

*

Da er vi ved veis ende. Det er riktignok Solveig igjen – Solveig Fiske 2006-. Jeg skal være kort. Hun ligner mest på Schjelderup og Köhn. Men hennes visitaser er totalt annerledes. Gjennomføringen av mål og planer er meget sentralt. Det er faktisk veldig systematisk og veldig ordentlig – og en fryd å lese protokollene og hvordan visitasene henger sammen med resten av virksomheten som bispedømmerådet har lagt planene for. Hennes profil er derfor den *strategiske*. Hun er en ektefødt av mål- og resultatstyringen.

*

Vi repeterer 8 profiler på 150 år fra 1864:

- *De kontrollerende i 45 år – 2 biskoper*
- *De vaktende i de neste 25 år – 4 biskoper*
- *Den bevisstgjørende – Henrik Hille*
- *Den inkluderende – Kristian Schjelderup*
- *Den initierende – Alex Johnson*
- *Den ansvarliggjørende – Georg Hille*
- *Den frigjørende – Rosemarie Köhn*
- *Den strategiske – Solveig Fiske*

En konklusjon om bispedømmets *profil* som tar opp i seg alle sidene ved bispedømmets virksomhet, må bli følgende når hovedvekten legges på biskopenes historie:

Flertallet av biskopene har vært teologisk konservative. Et mindretall har gjennom enkelte store og betydningsfulle fanesaker farget helhetsinntrykket i en annen retning. Fargeleggingen er blitt så sterk at mange – både i og utenfor bispedømmet – taler om Hamar som det liberale bispedømmet. Det er mye i det. I dag er det rett. Men karakteristikken blir ikke dekkende når alle 150 år – og heller ikke de siste 60 år – skal favnes i sin fulle bredde.